

Koš (nov) iny

z Durcovej Doliny
ročník I./ číslo 5

október 2013

„Ket som sto košov uplétel, aš ten sto prvý sa mi začal líbit.“ Martin Sadlon, košíkár z Paprade

Milí košíkári a priatelia košíkov.

Dnes je 4.10.2013 kedy začínam skladať piate číslo. Na zhotovenie jedného čísla potrebujem asi 40 hodín a ak chcem aby bolo na dobrej úrovni a mohol som Vám ho rozoslať koncom mesiaca, treba pracovať už teraz. V každom čísle som chcel zaradiť i Vaše podnety, ale ako hovorí môj syn, je to pre Vás práca navyše a nemám čakať „zázraky“. Ale to mi aspoň napovie prečo som sa rozhodol Koš_(nov)iny vydávať. Prijemne ma to núti zdokumentovať svoje poznatky a zopár informácií i od, a teraz môžem s istotou povedať, vzácných prispievateľov a preto Vás už nebudem žiadať o príspevky. Po veľmi nepríjemnej skúsenosti zo spolupráce v Rudníku som sa vzdal funkcie cechmajstra (vlastne som do nej ani nebol nikým menovaný, len na základe voľby, ktorú vlastne nerobili ani košíkári ale Centrum tradičnej kultúry v Myjave) sa môžem vzdať „iba“ výsledku volieb. Oveľa užitočnejšou úlohou ako viesť kolektív pasívnych ľudí je pre mňa úloha zdokumentovania dostupných informácií, zachovania technológie a poznatkov o pestovaní a spracovaní prútia. Vedenie kurzov, spracovanie postupov a predvádzanie na pekných podujatiach bude pre rozvoj košíkárstva prospešnejšie.

Na stretnutie v Košariskách som nedostal okrem požiadavky pána Ing. Boďu žiaden podnet na zameranie a konkrétnu činnosť. Nechcem nútiť svojich žiakov a priateľov, aby si pripravovali nejakú tému, ale keď sa stretnutie dostane iba do všeobecnej roviny bez aktivít ostatných, tak nebude spĺňať pôvodnú predstavu. Mám teraz trochu obavu, či toto stretnutie bolo pre Vás prínosom.

Po prvých mrazíkoch začína padať z vrbeniek lístie a v prútniku je to ako v katedrále. Denne chodím pohladieť vetvičky a teším sa na krásnu úrodu.

Ján Zeman

Martin Sadlon

Začiatkom októbra sa mi podarilo stretnúť sa so synom košíkára Martina Sadlona, Gustavom, ktorý mi umožnil prefotiť si fotografie tohto majstra košíkára z našich kopanic.

Obr.č.1 Martin Sadlon, * 20.10.1919, † 25.3.1993

Pán Sadlon bol majstrom odborného výcviku na strojníckej škole v Novom Meste nad Váhom, určite by bol dobrým i vyučujúcim košíkárom. Ako dôstojník Slovenskej armády sa aktívne zúčastnil i Slovenského národného povstania, za čo bol viac krát vyznamenaný. Keď som v rokoch 1972 – 1976 robil pionierskeho vedúceho, pozvali sme ho na slávnostné dekorovanie pionierov na vrchu Roh pri Lubine. Ako mi povedal jeho syn, „Otec bol ako vojak naučený stále nosiť vojenské čižmy s vysokými sárkami, keď sa mu posledné zodrali, nevedel si zvyknúť na iné obutie, preto stále chodil v gumákoch“

Zber prútia

Od začiatku októbra som už na vzhľad prútov nespozoroval žiaden prírastok, preto sa môžeme pripravovať na zber.

a) podmienky zberu. Prúty sú ako ostatné plodiny, najvhodnejší zber je, keď je drevo vyzreté t. j. v jeseni. Aby nedošlo k poškodeniu rastliny treba počkať na odliv miazgy, ktorá sa po prvých mrazoch začne presúvať do koreňa. Prúty pre uchovanie dostatočnej vlhkosti zhadzujú listy. **V novo založenom prútniku vyzrieva drevo neskoršie, preto aj list drží a treba počkať na jeho spadnutie.**

Ako píše pán Jozef Srb: **Kdo chceš vrbovnu dlouha léta v síle udržeti, čekej se slizni na dobu zimní.**

Obr.č. 2 Americana z roku 2000 má drevo vyzreté a miazga je skoro stiahnutá v koreni, listy skoro všetky listy opadané.

Obr.č.3 Americana vysadená v tomto roku má drevo ešte nevyzreté a miazga prúdi v rastline, čo je vidieť len na asi 40%-tnom zhode listov.

Vtedy je vhodné začať so zberom. Ak by bol prútnik zapadnutý snehom, musíte ho odhrabať. Lebo by vám zostali príliš vysoké hlávky. Odporúčam zber ak je zem zamrznutá a bez snehu.

Pozn: Po opadaní listu sa vám zjaví prútnik v celej svojej kráse. Rovné a husto vedľa seba položené prúty pripomínajú veľký kartáč a pre košíkára nastáva žatva. Ten, kto začínal pliesť z divorastúcich vrúb vie, koľko námahy treba vynaložiť na získanie potrebného počtu prútov. A teraz vidí výsledok svojej práce, kvalitné, nerozvetvené a rovné prúty sa Vám ponúkajú na zhotovenie nádherných košov.

b)zber v prvom roku, Sadenice v prvom roku majú ešte slabú koreňovú sústavu, preto pri zbere nožom môže dôjsť k ich vytiahnutiu. Ak by ste predsa zberali nožom, zberajte keď je zem dobre zamrznutá a sadenice držia pevne v zemi. Odporúčam zber nožnicami, ktorých rezná čepeľ dosadá na prítlačnú plochu. Obchodný názov je kovadlinkové nožnice.

Pozn: Pri zbere nožnicami, alebo nožom Vás po čase začne bolieť chrbát z hlbokého predklonu. Osvedčili sa mi nákolenníky, ktoré Vám umožnia zber s rovným chrbátom. Pri zbere v prvom roku ak mala vrba dobre podmienky, v prvej tretine, alebo i vyššie urobila vetvy značne trčiace do strán. Ak by ste takéto prúty viazali do snopu, dajú sa dosť ťažko utiahnuť, preto si hneď tieto veľké vetvy pri zbere odstrihnite.

Obr.č.3 Kovadlinkové nožnice

Prút strihajte v tej polohe ako stojí, ak by ste ho príliš zohli na vonkajšej strane nastáva pnutie a pri rezaní alebo strihu sa pník môže pozdĺžne puknúť. Rana spôsobuje vysychanie a väčšiu možnosť napadnutia chorobami. Stáva sa, že prasknutá časť v nasledujúcom roku vysychá, nové prúty začnú vyrastať mimo nej. Na jar dosádzané sadenice zrežte vo výške susediacich sadeníc, aby nebola príliš vysoká rodiaca hlávka – babka.

Obr. č.4 V tomto roku dosadená sadenica, ponechaná na vyššom pníku, pri zbere prútov ju treba zastrihnúť do výšky ostatných sadeníc

Pozn: Ak by ste dosádzané sadenice dávali do úrovne vedľajších sadeníc, tieto v dôsledku ich bohatej koreňovej sústavy začnú vyháňať skorej a novozapichnutú sadenicu dokážu zatieniť a udušiť. Vyšší pník zaručí, že neskoršie rašiace výhonky sú v úrovni vedľajších. Na obrázku je vidieť, že 4 hodnotné prúty narástli, aj keď na starých sadeniach bolo po 8-10 prútov.

c) zber v ďalších rokoch. Sadenice majú už veľmi pevné korene, zber môže byť i nožom a mechanizáciou.

d) náradie. Zberací košíkársky nôž je asi 30 cm dlhý zahnutý s drevenou rúčkou, šetrí zberačovi chrbát – zber sa robí v predklone,

Obr.č. 5 Plotostrih, zberací nôž v Morkoviciach nazývaný „šnicar“ a zahnutý nôž- žabka

pri použití krátkeho zahnutého noža (žabky) odporúčam nasadiť si rukavice. **Záhradníckymi nožnicami so strižnou hranou pri miernom zatupení dochádza k nedostrihu a dratiu kôry.**

Motorové plotostrihy a krovinorezy výrazne uľahčia prácu a skrátiť zber aj desaťnásobne.

Obr.č. 6 Medzi dvoma sadenicami som našiel pri zbere suchú, ktorú som čo najnižšie odstrihol a na jej miesto som ihneď zasunul novú sadenicu, ktorá trčí asi 10 cm

e) bezpečnosť práce. Plotostrih s posuvnými čepeľami sa javí najbezpečnejší, kotúčové pri malej neopatrnosti by mohli spôsobiť veľké poranenie. Neustále treba venovať práci pozornosť. **Zber mechanizáciou pod vplyvom alkoholu, alebo omamných látok je neprípustný.** Nože a nožnice musia byť kvalitne naoštrené, je vhodné mať so sebou malú osličku na dobrúsenie. **Na rukách treba mať pevné rukavice, ktoré chránia nielen proti poraneniu, ale i chladu. Príručná lekárnička, teplé a pohodlné oblečenie a práca v príjemnom kolektíve vám výrazne spríjemnia zber prútov.**

e) technológia zberu. V prvom roku strihajte prúty čo najnižšie, pníky sú max. 1 cm dlhé. Prúty nenakláňajte, jednou rukou ho pridržte a po odstrihnutí ukladajte hrubými koncami k sebe do malých kôpok.

V ďalších rokoch pri zbere nožom môžete celý krík uchopiť mierne k sebe nahnúť, a čo najnižšie rezať kolmo na prút (rezná plocha bude menšia ako keby ste rezali príliš šikmo).

Obr.č. 7 Časť riadku s vystrihanými prútmi. Pníky sú kolmé a asi 1 cm dlhé a hlavne nie sú pozdĺžne prasknuté.

Hobl'ovanie

Hobl'ovanie na ručnom alebo mechanickom hoblíku a úprava hrúbky lubkov zlepši využiteľnosť prútov. Výrazne vám usporí množstvo materiálu a námahy. **Lubky robte z dolných 2 tretín prúta. Horná tretina býva i po hobl'ovaní značne lámavá.**

Štiepky (takto budeme teraz označovať 3-4 časti prúta po rozštiepení) po zrezaní dužinatej a vnútornej drevitej časti sa nazývajú luby alebo lubky.

Poznámka: Na našich staroturianskych kopaniciach sa špirálovito viazané slameničky na kysnutie chlebového cesta nazývajú lubečky preto, lebo zväzky slamy sú viazané lubkami.

Štiepky je tiež dobré trochu zvlhčiť. Uložiť do stolice tenkými koncami k sebe.

-hobl'ovanie nožom: Na nohu si pripievate kúsok kože, alebo pevnej látky, položte prút drevenou časťou dolu a priložte nôž. Ťahajte prút proti nožu, aby ste dosiahli požadovanú hrúbku lubka a neprerezali ho, chce to zručnosť a viacnásobné opakovanie.

Obr.č.8 Zrezávanie dužiny a vnútornej vrstvy dreva nožom, ktorý musí byť pevne uchytený a nesmie meniť uhol rezu. Štiepku treba ťahať proti nožu.

Niekedy stačí len zodrat' dužinu (pri robení omotky na rúčky korbáčov), vtedy stačí ak na štiepku priložíte opačnú (neostrú) stranu nezavieraťelného noža a silným prítlakom po koži na nohe ťaháte štiepku.

Štiepku a potom i lubok ohýbajte vnútornou časťou do vnútra. Opačne vám bude praskať. Pri ťahu si ho takto v ruke uchopíte, nebudete musieť vyvinúť takú veľkú silu ako keby ste ho držali rovný, nezohnutý.

-hobl'ovanie ručným hoblíkom: Je to nôž z kvalitnej ocele prichytený v regulovateľnej odpruženej konzole a okovanou plochou. Hoblík si prichytíte na šikmú podložku (môže byť i naopak otočená košíkárská doska,

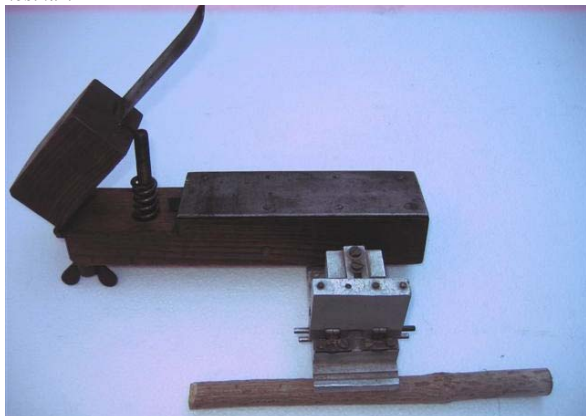

Obr.č. 9 Košíkársky hoblík od J. Adamčika

pod nôž vložte štiepku dužinou k nožu a pred nožom pridržujte palcom, aby sa nezdvihala.

Ťahom zrezávate vnútorné časti a opakovaním regulujete hrúbku lubka. Takéto lubky sú s rovnakou hrúbkou po celej dĺžke a produktivita je až 10-násobne väčšia ako pri hobl'ovaní nožom.

Poznámka: Kedysi si dávali na pridržiavací palec košíkari kúsok kože. Ak ho nemohli rýchlo nájsť odrezali z topánky jazyk, do ktorého spravili dva zárezy a navliekli si na palec. Tak ľudia poznali, ak niekto nemal na topánkach jazyk, tak to bol určite košíkár.

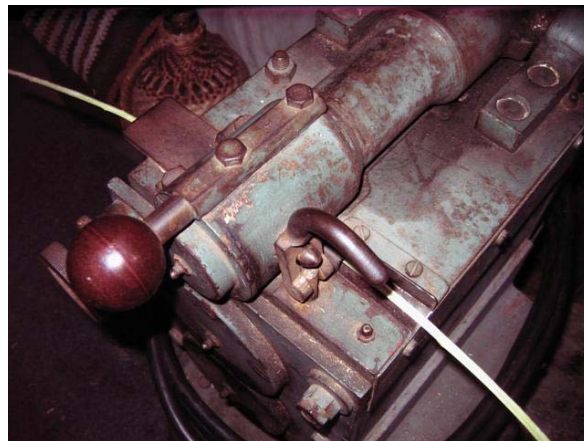

Obr.č.10 Košíkársky hoblík od J Adamčika „otvorený“. Konzola s nožom je odpružená a šírka štrbiny sa reguluje krídlovou maticou,

V predu je prípravok na hobl'ovanie, kde sú stabilne nastavené dve štrbiny a prítlak zabezpečujú dve ložiská na odpruženom úchyte.

-hobl'ovanie mechanickým hoblíkom: Nôž na pohyblivej- regulovateľnej konzole, proti ktorému je spodné hladké a horné ozubené koleso, ktoré tlačí štiepok.

Elektrický motor výrazne urýchli prácu, to čo ste robili na ručnom hoblíku hodinu na mechanickom trvá asi 5 minút. Štiepky si dajte do „stolice“ tenkými koncami k sebe. Berte po jednom a zasúvajte medzi hnacie kolesá, druhou rukou ich odoberáte. Ak máte v druhej ruke už veľa lubkov odložte si ich. Ak si dáte stolicu šikmo, štiepky sa vám usporiadajú podľa veľkosti a tak i lubky si prirodzene vytriedite.

Obr.č. 11 Mechanický hoblík na prúty. Sprava sa vkladajú štiepky, motor si ich ťahá, v ľavo vychádza lubok

Obr.č. 12 Otvorená pracovná časť. V hornej je hnacie ozubené koleso, ktoré tlačí do dužiny. A v dolnej je prevod od motora. Vedľa lubka vidíte sklopenú odpruženú záklapku, ktorá zaručuje vhodnosť prítlaku pracovného ramena.

Hrúbkou si určíte použitie, tenké lubky do 0,3 mm na výplet demizónov, hrubšie na výplet stien košíkov, slepačích košov a pod.

Podujatie v Luhačoviciach

Často sa Vám bude stávať, že Vás oslovia organizátori jarmokov, folklórnych festivalov, školy a nadácie o predvádzanie košíkárstva. Pre Vašu predstavu Vám teraz napíšem o tom ako by správna akcia mala vyzeráť.

V septembri sme sa zúčastnili dvoch krásnych podujatí v Luhačoviciach. Organizátori prísne dbajú o účasť **len remeselníkov (väčšinou predvádzajúcich) a farmárov, ktorí sa prezentujú svojimi výrobkami** (mäso, mlieko, pekárenské výrobky, olej, zelenina, mušty a vína, perníky a kvetiny), bez priekupníkov. O pobavenie sa starali miestne folklórne a historické združenia. U nich už samozrejma organizácia, ako je **vopred dohodnutie podrobnosti, príchod na podujatie, parkovanie áut a milé privítanie**, prispievajú dobrej atmosfére.

Kúpeľné mestečko s pohodou návštevníkov, ktorí sa neponáhľajú, radi sa porozprávajú, zaspievajú a veľakrát i skúšajú spolu s remeselníkmi ich výrobu, dáva zmysel celému nášmu snaženiu o zachovanie tradícií a remeselného fortieľa.

Píšem Vám o tomto podujatí preto, lebo taká vysoká profesionálna úroveň nie je samozrejmosťou. Ak sa stanete niekedy spoluorganizátormi, vždy zdôrazňujte, že **úspech podujatia je v najväčšej miere závislý na pohode účinkujúcich**, teda i Vás.

Ak sa už pri príchode na akciu remeselníci hádajú o miesto, ak hľadajú parkovanie a ešte ani nemajú vybalený tovar a už platia prenájom (často nekresťanský) Vám neprinesie pokoj a pohodu, lebo taký istý zmätok nastáva i pri odchode.

Stretnutie

S veľkým obdivom a nesmiernou pokorou sa skláňam pred organizátormi Stretnutia košíkárov v Košariskách dňa 12.10.2013. Až mám v duši výčitku, že som si Vás dovolil tak zneužiť, Vašu ochotu, námahu i množstvo času. To nebola akcia, ale príjemná návšteva priateľov so srdečným a bohatým pohostením. Do detailov rozdelené a pripravené úlohy, všetko do seba nadväzovalo, vytvorený program pre ostatných účastníkov a 100 %- ná účasť všetkých Košariských košíkárov svedčí o vašej nesmiernej súdržnosti. Tak isto i Zuzanka Nikodémová vytvorila pozvánky a neustále zosúladzovala požiadavky s Vašou účasťou.

Chcem veľmi poďakovať i všetkým prispievateľom koláčikov, šalátov, pomazánok, ovocia i tekutých darov. Mal som dojem, že sa nám to „zvrháva“ na kuchársky kurz, lebo tak bohatý výber sa nedal ani kompletne ochutnať. Už v polovici chutnania som bol plne sýty, tak som len očami obdivoval vašu zručnosť, šikovnosť a ochotu. Čo k tomu dodať, ušľachtilé košíkárske vlastnosti a ako sa u nás hovorí „ľudia do koča i do voza“.

Musím znova zdôrazniť, že disciplína pri platení príspevku sa tak isto ako v Starej Turej nedodržuje a namiesto 5€ ste tam dávali po 10€.

Chcel som po tomto stretnutí vydať Zborník nových poznatkov, ale nie je z čoho. Zopár otázok k pestovaniu a spracovávaniu prútia, niečo k nástrojom a žiadna technológia. Ak by to malo takto neaktívne pokračovať, stretnutia nebudú plniť svoj pôvodný zámer, a tak nesmierne úsilie organizátorov sa míňa účinku. Po dohovore s najbližšími košíkármi, budeme musieť vytvoriť nový zmysluplný koncept. Je vhodnejšie, ak sa stretnú aktívni a košíkárstvo zveľaďujúci košíkári, ktorí si odovzdajú svoje skúsenosti a spoločenské stretnutia prenecháme iným podujatiam.

Budem pokračovať vo vydávaní Koš_(nov)ín v nádeji, že to bude košíkárom prospešné.

Ďakujem Janke Kovaľovej, Erike Rudikovej a Danielke Jurkechovej za povzbudivé meily.

Odkazy

Pán Ing. Peter Juriga umiestnil na internete elektronickú formu knihy pána Srba o pestovaní prútia. Najdete ju pod adresou:

<https://db.tt/wb2Hr2s6>

Pán Ing. Nosek mi poslal link na knihu o spracovaní vrúb na spaľovanie, kde sú veľmi krásne popísané podmienky pestovania, škodci i odrody vrúb. Najdete ju na adrese:

<http://www.drevosrot.cz/soubor-18-.pdf>

Obsah

Strana	
1a Martin Sadlon z Paprade
1b Zber prútia
2b Stretnutie v Košariskách
3b Hobľovanie
4b Podujatie v Luhačovicach
5a Stretnutie
5b Odkazy

vydavateľ

Ing. Ján Zeman, 916 01 Stará Turá, Durcova Dolina 1309, okres
Nové Mesto nad Váhom, meil: zeman@kosikar.eu
tel.:0911 496 000, 032 7760063

